"मातोश्री वृध्दाश्रम योजना"
प्रत्येक जिल्ह्यात स्वयंसेवी संस्थेमार्फत
वृध्दाश्रम सुरु करणे या योजनेची नियमावली

महाराष्ट्र शासन
समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभाग,
शासन निर्णय क्र. संकीर्ण-१०९५/प्र.क्र. १६०/सुधार-२
मंत्रालय, विस्तार भवन, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : १७ नोव्हेंबर, १९९५.

शासन निर्णय:- वृध्दापकाल चांगल्या प्रकारे घालविता यावा याकरिता वृध्दांसाठी "वृध्दाश्रम" ही योजना स्वयंसेवी संस्थेमार्फत अनुदानित तत्वावर शासनामार्फत राबविण्यात येत आहे. या योजनेंतर्गत ७० मान्यताप्राप्त वृध्दाश्रम असून अशा वृध्दाश्रमामध्ये प्रवेशितांकरिता संस्थांना दरडोई रु. २५०/- निर्वाह अनुदान व दरडोई रु. ७५०/- इमारत बांधकाम अनुदान देण्यात येते. या योजनेखाली [illegible] वय असलेल्या स्त्रियांना प्रवेश देण्यात येतो.

२. वरील योजनेशिवाय वृध्दांना काही अधिक सोयी-सवलती उपलब्ध करुन देण्याबद्दलचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. त्यावर विचार करुन बोमोली येथील "रमाधाम" वृध्दाश्रमाच्या धर्तीवर प्रत्येक जिल्ह्यात १ वृध्दाश्रम त्यामध्ये निवासाच्या सोयीशिवाय बाग बगीचा, वाचनालय, दूरदर्शन, बैठे खेळ इ. सोयींचा समावेश असेल अशा प्रकारचे सुसज्ज वृध्दाश्रम स्वयंसेवी संस्थेमार्फत अनुदानित तत्वावर सुरु करण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला असून त्यां योजनेस "मातोश्री वृध्दाश्रम योजना" म्हणून संबोधण्यात येईल.

३. "मातोश्री वृध्दाश्रम" योजनेंतर्गत सुरु करण्यात येणाऱ्या वृध्दाश्रमाच्या सोबतच्या परिशिष्ट "अ" मध्ये दर्शविण्यात आलेल्या नियमावलीस शासन मान्यता देत आहे.

४. या योजनेकरिता करावयाचा खर्च आवश्यक तरतूद उपलब्ध झाल्यानंतरच करण्यात यावा.

५. सदरहू शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, नियोजन विभाग व वित्त विभागाच्या सहमतीने वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र. प्र.क्र. ७१५/९५/व्यय-११, दि. ६.१०.९५ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नांवाने,

[रत्नाकर गायकवाड]
सचिव [समाजकल्याण व क्रीडा]

प्रति,
राज्यपाल यांचे सचिव
मुख्यमंत्री यांचे सचिव.

स. क. सो. का. व प्र. / जिल्हा
शासन निर्णय, क्रमांक: संकीर्ण-२००५/प्र. क्र. १७७/सुधार-२, दिनांक:

विवरणपत्र "अ"

मातोश्री योजनेअंतर्गत वृध्दाश्रमांना मान्यता आणि अनुदान देण्याबाबतचे [नियम]

<u>नियम क्रमांक:१ – नियम</u> वृध्दाश्रम

या नियमांना महाराष्ट्र राज्यातील स्वेच्छा संस्थांनी मातोश्री योजनेअंतर्गत चालविलेल्या वृध्दाश्रमांना मान्यता आणि अनुदान देण्याबाबतचे नियम असे म्हणता येईल.

<u>नियम क्रमांक:२–उद्दीष्ट</u>

वृध्दांना त्यांचा वृध्दापकाल चांगल्याप्रकारे घालविता यावा यासाठी सुविधा आणि सवलती यांचा फायदा घेण्यास प्रोत्साहन देणे.

<u>नियम क्रमांक:३–व्याख्या</u>

[१]. वृध्दाश्रम–वृध्दांच्या निवासाच्या प्रयोजनासाठी म्हणून मान्यता दिलेला आधुनिक व सुसज्ज वृध्दाश्रम.

[२] निवासी वृध्द–वृध्दाश्रमात प्रवेश देण्यात आलेला वृध्द.

[३] तपासणी अधिकारी–संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे, विभागीय समाजकल्याण अधिकारी, समाजकल्याण अधिकारी, वर्ग–१, समाजकल्याण निरीक्षक, पहिला [xxxxxxxx] किंवा संचालक, समाजकल्याण, विभागीय समाजकल्याण अधिकारी, समाजकल्याण अधिकारी, वर्ग–१ व २ यानी प्राधिकृत केलेला इतर कोणताही अधिकारी.

[४] स्वेच्छा संस्था–संस्था नोंदणी अधिनियम १८६० किंवा मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त व्यवस्था अधिनियम १९५० खाली नोंदणी केलेले कोणतेही अभिकरण/संघटना/संघ/संस्था.

[५] लेखा परीक्षा अहवाल–संबंधित सेवासाठी अभिकरणाच्या बाबतीत नोंदणीकृत सनदी लेखापालाने संस्थेच्या लेख्याची लेखा परीक्षा केल्याबद्दलचा [अभिकरणाची] ज्या अधिनियमाखाली नोंदणी करण्यात आली असेल त्या अधिनियमातील तरतुदीनुसार विहित प्रपत्रातील अहवाल.

[६] देणगी–प्रवेशित वृध्द किंवा त्यांचे नातेवाईक किंवा इतर व्यक्तींकडून ऐच्छिक देणगी म्हणून मिळालेली रक्कम.

[७] वृध्दाश्रम वर्ष–१ एप्रिल पासून सुरू होणारे व ३१ मार्चला संपणारे वर्ष.

[८] सकस व पुरेसे अन्न–वृध्दांना वेळोवेळी सकस व पुरेसे अन्न देण्यात यावे.

— ... असेल त्या विभागाच्या ...

नियम क्रमांक:४–मान्यता

सीसायटीज

[अ] ज्यांच्या व्यवस्थापनाची/नोंदणी अधिनियम १८६० किंवा मुं... व्यवस्था अधिनियम १९५० साली करण्यात आलेली आहे अशा संस्थांनी ...यांशी संपर्क साधावा.

जागेची व ...

[ब] जिल्हाधिकाऱ्यांनी पालक मंत्र्यांच्या सहमतीनिशी ... शासनाकडे मान्यतेसाठी शिफारस करावी.

[क] संस्थेला मान्यता देण्याचे अधिकार शासनाकडे रहातील.

नियम क्रमांक:५–मान्य संख्या

प्रत्येक वृध्दाश्रमाची मान्य संख्या १०० इतकी असावी.

नियम क्रमांक:६–वृध्दाश्रम प्रवेश

वृध्दाश्रमात प्रवेश घेण्यासाठी वृध्दाचे स्वत:चे उत्पन्न विचारात घे... उत्पन्न रू. १२०००/– चे वर आहेत्यांचेकडून रू. ५००/– पर्यंत दरमहा शुल्क... आणि त्यापेक्षा कमी उत्पन्न असलेल्या वृध्दांकडून मात्र कोणतेही शुल्क आ...

६० वर्षांच्या वर वय असलेले पुरुष व ५५ वर्षांच्या वर वय असलेल्या स्त्रि...

नियम क्र.:७ – साहित्य

प्रत्येक वृध्दाला एक कॉट, एक सतरंजी, एक गादी, दोन चादरी ... ब्लँकेट इत्यादी प्राथमिक सोयी पुरविण्यात याव्यात.

नियम क्रमांक:८ – क स्वयंपाक गृह

स्वयंपाक व कोठीगृहामध्ये वृध्दांना आवश्यक असणारी स्वयंपाका... वाटया आणि स्वयंपाकाचा गॅस इत्यादी बाबी पुरविण्यात याव्यात.

नियम क्रमांक:९–कार्यालय

वृध्दाश्रमाच्या कार्यालयात किमान आवश्यक असणारे फर्निचर, उ... वॉटर कुलर, टेलिफोन इत्यादी सुविधा पुरविण्यात याव्यात.

नियम क्रमांक:१०–अनुदानाचे निर्धारण

...आश्रम चालविण्याबाबत नियमित निर्धारीत केलेल्या निरनिर... अधिनतेने वृध्दाश्रम पुढीलप्रमाणे अनुदान मिळण्यास पात्र असेल:–

[अ] दरडोई अनुदान–प्रत्येक वृध्दामागे दोन वेळचे जेवण, सकाळ... दुपारी चहा यासाठी दरमहा, दरडोई रू ७५०/– या दराने अनुदान...

[ब] इमारत अनुदान – संस्थेची इमारत १५०० चौरस मीटर इतक्या क्षेत्रफळाची असावी. यांत स्वयंपाक गृह, भोजन कक्ष, कार्यालय, कोठी गृह, वाचनालय, दवाखाना, सांस्कृतिक समारंभ गृह, संडास व स्नानगृह इ. चा समावेश असावा व याकरिता संस्थेस प्रत्येक वृध्दाश्रमाच्या बांधकामाकरीता रु. ५० लाख मर्यादेपर्यंत अनुदान अनुज्ञेय राहील व हे अनुदान एक/दोन आर्थिक वर्षात बांधकामाच्या प्रगतीप्रमाणे संस्थेला देय राहील. वृध्दाश्रम भाड्याच्या इमारतीत सुरू न करता संस्थेनी इमारत बांधकाम करूनच वृध्दाश्रम सुरू करावेत.

[क] वाचनालय अनुदान – वृध्दाश्रमात वाचनालय स्थापन करण्यांत यावे व या वाचनालयात वर्तमान पत्रे व पुस्तकांकरिता प्रतिवर्षी [illegible] पर्यंत अनुदान देय राहील.

[ड] बाग बगीचा – बाग बगीचाच्या देखरेखीसाठी संस्थेला प्रतिवर्षी [illegible] पर्यंत अनुदान अनुज्ञेय राहील.

[इ] दवाखाना – प्रत्येक वृध्दाश्रमाकरिता संस्थेच्या आवारात असलेल्या दवाखान्यात एक अंशकालीन डॉक्टरची नेमणूक संस्थेने करावी व दवाखान्याच्या संपूर्ण खर्चासाठी प्रतिवर्षी जास्तीत जास्त रु. २५,०००/- पर्यंत अनुदान संस्थेस अनुज्ञेय राहील. तसेच वृध्दाश्रमाच्या जवळपास असलेल्या खाजगी डॉक्टरांकडे/नर्सिंग होममध्ये औषधोपचार करून घेण्यात व त्यावरील खर्च अनुज्ञेय धरण्यांत येईल.

[ई] इमारत देखभाल – वृध्दाश्रमाची इमारत देखभाल व वीज, बिल इ. वरील खर्चावर [illegible]/- वार्षिक अनुदान अनुज्ञेय राहील.

[फ] कर्मचारी वृंद एकत्रित वेतनावर आवश्यकतेप्रमाणे संस्थेने नेमावा व त्यावर कमाल रु. १ लाख अथवा संस्थेने प्रत्यक्ष कर्मचारी वृंदावर केलेला खर्च यापैकी जी रक्कम कमी असेल तेवढी संस्थेस अनुज्ञेय राहील.

[ज] जमीन – शासकीय जमीन उपलब्ध असल्यास ५ एकर जागा [illegible]

देण्याचा अधिकार संबंधित जिल्हाधिकारी यांना राहील. शासकीय जमीन उपलब्ध नसल्यास ५ एकरापर्यंतची खाजगी जमीन संस्थेने विकत घ्यावी व त्या मूल्यांकन जिल्हाधिकारी यांनी त्यांच्या स्तरावर पडताळून पाहून दराने एकरकमी संस्थेला अनुज्ञेय राहील. व ही जमीन संस्था जोपर्यंत वृद्धाश्रम चा तोपर्यंतच संस्थेला उपलब्ध राहील. वृद्धाश्रम बंद केल्यास जमीन संस्थेकडून घेण्यात येईल. ज्यांना जमीनीची आवश्यकता नाही त्यांना शहरी वि रु. ५ लाख व ग्रामीण भागात रु. ३ लाख असा फंड देण्यात येईल व हा फं वापरता यातील व्याजातून संस्थेने वृद्धाश्रमाच्या व्यवस्थापन खर्चातील अंशतः खर्च भागवावा. मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्हा एकच राहील मुंबईस ५ एकर जमीनीचा निकष शिथील करण्यात यावा.

[ब] अनावर्ती अनुदान — अंथरुण-पांघरुण, स्वयंपाकाची भांडी, ता कार्यालयीन फर्निचर, लायब्ररी कपाटे व खुर्च्या, कोठीचे साहित्य, सोलर दूरदर्शन इ. बाबींसाठी रु. ३ लाख २४ हजार अनावर्ती अनुदान मिळण्यास पात्र असेल.

[क] दंड म्हणून कपात — खालीलपैकी कोणत्याही उणिवांबद्दल संचालक, समाजकल्याण / अधिकारी यास व्यवस्थापनावर कोणत्याही वेळी प्रत्येक प्रकरणी रु. १०,०००/-[दहा हजार] पर्यंत दंड म्हणून कपात लादता येईल.

[एक] सुखसोयी पुरेशा आणि स्वीकृत प्रमाणात दर्जाच्या नसणे.
[दोन] निकृष्ट अपुरे अन्न
[तीन] अभिलेख अद्ययावत ठेवलेले नसणे.
[चार] स्वच्छता राखलेली नसणे.

अशा रितीने दंड म्हणून लादलेली कपात ही व्यवस्थापनास द्यावयाच्या अनुदानातून वजा करण्यात येईल.

नियम क्र. ११- मान्य संख्येत वाढ :- मान्य संख्येमध्ये वाढ करण्याची आवश्यकता वाटल्यास व्यवस्थापनाने संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचेकडे अर्ज करणे आवश्यक राहील.

नियम क्र. १२:- प्रवेशाची कार्यपद्धती = व्यवस्थापनाने विस्तृत प्रसिद्धी देऊन अर्ज मागवावेत.

नियम क्र. १३- नोंदवह्यांची यादी :- व्यवस्थापनाने योग्य हिशेब ठेवण्यासाठी खालील तपशीलप्रमाणे आणि वेळोवेळी निदेश देण्यात येईल त्याप्रमाणे अभिलेख व नोंदवह्या ठेवल्या पाहिजेत. वृद्धाश्रमाचे सर्व अभिलेख व नोंदवह्या वृद्धाश्रमात ठेवण्यात याव्यात आणि आवश्यक असेल तेव्हा त्या तपासणी अधिकाऱ्यास...

टही/१५११९५.

[illegible] यांची

[illegible]

[१] निवासी वृध्दांची सामान्य नोंदवही.

[२] रोकड वही/खाते वही/प्रमाणकांची फाईल.

[३] निवासी वृध्दांची उपस्थिती नोंदवही.

[४] जड संग्रह व स्थावर मालमत्ता नोंदवही.

[५] अन्नधान्य व इतर उपभोग्य जिनसांची त्यांचा दैनंदिन दर्शविणारी आणि कपडे, अंथरूण-पांघरूण व औषधे यासारख्या इतर उपभोग्य वस्तूंची संग्रह नोंदवही.

[६] निवासी वृध्दांची शैक्षणिक प्रगती दर्शविणारी नोंदवही.

[७] निवासी वृध्दांचे नातेवाईक आणि इतर देणगीदार यांच्यासाठी स्वतंत्र देणगी नोंदवह्या.

[८] आलेल्या अर्जांची संख्या आणि प्रवेश दिलेल्यांची संख्या दर्शविणारी प्रवेश नोंदवही.

[९] सेवापुस्तक.

[१०] ग्रंथालय नोंदवही.

[११] वैद्यकीय उपचार नोंदवही.

[१२] आवक व जावक नोंदवही.

<u>नियम क्र. १४</u> :– <u>मान्यता काढून घेणे</u> — वृध्दाश्रमाच्या कामकाजात गंभीर स्वरूपाच्या उणिवा आणि/किंवा गैरव्यवस्थापन आढळून आले तर अशा वृध्दाश्रमाची मान्यता काढून घेण्याचे अधिकार संचालक, समाजकल्याण यांना राहतील. सर्व उणिवांच्या बाबतीत व्यवस्थापनावर/न चुकता कारणे दाखवा नोटीस बजावून त्यांचेकडून स्पष्टीकरण मागविण्यात यावे. व्यवस्थापनास याबाबतीत आपले म्हणणे स्पष्ट करण्यासाठी पुरेसा अवधी देण्यात यावा असे स्पष्टीकरण मिळाल्यावर संचालक, समाजकल्याण छाननी करतील आणि त्यांचे समाधान झाले नसेल तर वृध्दाश्रमाची मान्यता काढून घेण्याची कार्यवाही करतील. त्यात ज्या तारखेपासून वृध्दाश्रमाची मान्यता काढून घेण्यात येईल ती विनिर्दिष्ट तारीख नमूद करतील. जर व्यवस्थापनाने आपले स्पष्टीकरण सादर केले नाही तर ~~त्यांना काहीही~~ स्पष्टीकरण द्यावयाचे नाही असे गृहीत धरण्यात यावे.

<u>नियम क्र. १५</u> :– <u>अपील</u> — संचालक, समाजकल्याण, पुणे यांनी वृध्दाश्रमाची मान्यता काढून घेतलेल्या आदेशाविरुध्द व्यवस्थापनाला शासनाकडे अपील करण्याचा अधिकार राहील व अपील, मान्यता काढून घेतलेल्या आदेशापासून ३ महिन्यांच्या कालावधीत